

להבין ענין
תחיית
המתים

ש"פ אחרי, מבה"ח אייר התשמ"ו

מאמר זה נדפס

לזכות

הנגיד החסידי

הרה"ת ר' הלל דוד וזוגתו מרת שטערנא שרה
בתם ובניהם

מרת חנה ובעלה הרה"ת ר' דוד צבי ויגלר
ובנותיהם חי' מושקא ועטא

הרה"ת ר' ישראל ארי' ליב וזוגתו מרת שרה
ובנם דובער

לוי יצחק וזוגתו מרת חי' מושקא

ברוך שניאור, מאיר ושמעי'

שיחיו לאורך ימים ושנים טובות

קרינסקי

בס"ד. ש"פ אחרי, מבה"ח אייר ה'תשמ"ו*

להבין ענין תחיית המתים, הנה איתא במשנה¹ כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, וידוע² דפירוש עולם הבא במשנה זו הוא עולם התחייה היינו תחיית המתים (ולא גן עדן), וכדמוכח מהמשך המשנה ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה, שהטעם על זה הוא כדאיתא בגמרא³ הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים כו' מדה כנגד מדה. וזהו כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, דבגן עדן [שלפעמים נקרא גם כן בשם עולם הבא]⁴, אף שישנו גם עכשיו⁵, לפי שבא לאדם לאחרי עבודתו בעולם הזה⁶ כתיב⁷ מי יעלה בהר הוי"ה גו' נקי כפים ובר לבב גו', שישנם כמה תנאים בכדי לזכות לגן-עדן⁸, מה-שאינ-כן בנוגע לעולם התחייה (שבו הוא עיקר התואר עולם הבא) אמרו כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא⁹.

וצריך להבין, הרי ידוע שהגילוי שיהיה בעולם התחייה הוא נעלה הרבה יותר מהגילוי דגן-עדן, וכמובן גם מזה שהגן-עדן ישנו גם עכשיו מה-שאינ-כן הגילוי דעולם התחייה יהיה רק לעתיד-לבו, ויתירה מזו שהגילוי דעולם התחייה יהיה (גם) לאחרי ימות המשיח, שמזה מובן שהגילוי שיהיה אז הוא למעלה גם מהגילוי שיהיה בימות המשיח [דזהו מה שאומרים¹⁰ אין ערוך לך כו' בעולם הזה ואין זולתך כו' לחיי העולם הבא אפס בלתך כו' לימות המשיח ואין דומה כו' לתחיית המתים, שד' ענינים אלו הם בסדר דמלמטה למעלה, שהגילוי דעולם הבא (שהכוונה

עולמות יש" (סנהדרין ז, סע"ב) – אף שלכאורה יש ג' עולמות, עולם הזה גן-עדן ועולם התחייה (כמו שהקשה בספר העיקרים פ"ל וספ"א, הובא באוה"ת שלח ע' תקמג) – כי כיון שגן-עדן ישנו גם עכשיו, יש לומר שהוא נכלל ב"עולם הזה".

(6) רמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ח.

(7) תהלים כד, ג"ד.

(8) גם לגן-עדן התחתון – כ"מ בד"ה כי ישאלך שבהערה הבאה. ולהעיר מהמשך תע"ב ח"ב ר"פ שעט (ס"ע תשעט).

(9) ד"ה כי ישאלך עטר"ת (סה"מ עטר"ת ס"ע שנא ואילך), היש"ת (סה"מ היש"ת ס"ע 44 ואילך).

(10) בנוסח תפלת שחרית דשבת. וראה בארוכה ד"ה אין ערוך תרנ"ב (סה"מ תרנ"ב ע' ו ואילך).

* יצא לאור בקונטרס כ"א טבת – תשמ"ט, "לקראת יום ה' פ' שמות, כ"א טבת, יום סיום אמירת קדיש אחרי הרבנית הצדקנית מרת חיה מושקא נ"ע ז"ע – הננו מוציאים לאור . . . כ' טבת תשמ"ט".

(1) סנהדרין ר"פ חלק.

(2) רע"ב (ועוד) לסנהדרין שם. מדרש שמואל על מס' אבות בתחלהו.

(3) סנהדרין שם (ז, א).

(4) רמב"ם שבהערה 6. וגם להכרעה בתורת החסידות (ראה לקו"ת צו טו, ג. ועוד). ד"עולם הבא" (בכלל) הוא עולם התחייה – לפעמים, גם גן-עדן נק' בשם "עולם הבא", כדלקמן בפנים, ובהנמסן שם בהערה 11.

(5) ועל-פי זה יש לבאר מה שאמרו "וכי שלשה

בעולם-הבא כאן היא לגן-עדן¹¹) הוא למעלה יותר מהגילוי שיכול להיות בעולם הזה, ולמעלה יותר הוא הגילוי דימות המשיח, ולאחרי זה הוא הגילוי דתחיית המתים שהוא למעלה יותר גם מהגילוי דימות המשיח, ואף-על-פי-כן בכדי לזכות להגילוי דגן-עדן צריך כמה תנאים, והגילוי דתחיית המתים שהוא למעלה יותר מהגילוי דגן-עדן יהיה לכל ישראל.

סיכום: הקשה, כיצד הגילוי דתחיית המתים יהיה לכל ישראל, בעוד שהגילוי דגן עדן, שהוא גילוי נמוך ממנו, מותנה בכמה תנאים?

(ב) **ונקודת** אחד הביאורים בזה הוא, כמבואר בכמה דרושים¹², שהשכר דגן-עדן הוא על עסק התורה, והשכר דתחיית המתים הוא על קיום המצוות. וזהו שגן-עדן הוא עולם הנשמות (נשמות בלא גופים) ובעולם התחייה יהיו נשמות בגופים, כי עסק התורה שייך בעיקר להנשמה וקיום המצוות להגוף¹³.^א וכיון שקיום המצוות הוא בכל ישראל, דאפילו פושעי ישראל מלאים מצוות כרמון¹⁴, לכן כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.^ב

11) סה"מ תרנ"ב שם. המשך תער"ב ח"א פרע"ט (ע' תקסה). ח"ב פ' שפ (ע' תשפא). ח"ג ע' א'שפז.
12) תו"א יתרו עג, ב. וראה גם סהמ"צ להצ"צ טו, ב. ד"ה כי ישאלך עטר"ת רפ"ב (סה"מ שם ס"ע שנג
ואילך), ה"ש"ת פ"ד (סה"מ שם ע' 48).
13) ראה תניא פל"ה (מד, סע"א ואילך), ושם פל"ז (מט, א"ב). ובכ"מ.
14) עירובין יט, א. חגיגה כז, א.

א "עסק התורה שייך בעיקר להנשמה וקיום המצוות להגוף"

בהערה 13 מציין רבנו שני מקורות לכך: לקוטי אמרים פרק לה ופרק לו:

בפרק לה מבאר כי עסק התורה נעשה עם החלק הרוחני באדם – שכל, מחשבה ודיבור, ולכן הוא מזכך בעיקר את הנשמה. ואילו מעשה המצוות נעשה עם הגוף, ולכן מזכך בעיקר את הגוף. בפרק לו, מדגיש נקודה אחרת כי התורה למעלה (באלוקות) היא חלק הנפש דמלכא, ולכן למטה היא מזככת בעיקר את הנשמה. ואילו המצוות למעלה הן אבריים דמלכא, ולכן למטה שייכים בעיקר לגוף. (בביאור זה, ראה בהרחבה בד"ה "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" ה'תשל"ג ס"ד ובביאורנו שם).

ב קיום המצוות הוא בכל ישראל ... ולכן לכל ישראל יש חלק לעולם-הבא

יש לעיין בזה גופא: כיצד יתכן שכל ישראל מקיימים מצוות ועומדים בתנאים הנדרשים עבור גילוי נעלה כל כך כתחיית המתים?

מבואר בתורת החסידות (ראה בד"ה שהובא בביאור הקדם ובביאורנו שם) כי קיום המצוות הוא בכל ישראל, מכיון ששורש המצוות הוא ברצון, וברצון לא שייך חיסרון. ואפשר לבאר בזה, כי הרצון שונה מכלל הכוחות בכך שהוא מופשט ואינו מוגדר בגדר מסוים, כמו שכל או מדות וכו', ולכן הוא מאיר אצל כל בני ישראל, בין אצל בעלי שכל ובין בעלי מידות ובין כאלו שאינם שייכים לא לזה ולא לזה. וכיון שכך, הוא גורם שכולם יקיימו המצוות.

אפשר: נאמר בשיר השירים "ברח דודי ... על הרי בשמים", ומבארים בזה כי על ידי 'בריחה' ודילוג ממלא כל עלמין, ממשיך גילוי עצמות אור אין-סוף. וגילוי זה יכול להיות דוקא על ידי קדימת הבריחה ממלא, כיון שעצמות אור אין-סוף הוא למעלה מגילוי, ורק כיון שהוא נמשך על ידי בריחה ממונלא כל עלמין, שענינו גילוי, לכן הוא נמשך באופן של גילוי. משל לזה, מובא בספר המאמרים תרנ"ט עמוד ק"ח: אדם שמתייגע בשכלו להבין דבר מסוים, פועל המשכת אור חדש מעצם כח

השכל, ועצם זה מאיר את פרטי השכל שהתייגע בהם. ואף שעצם כח השכל הוא נקודה כללית, למעלה מפרטי השכל שעוסק בהם, הנה כיון שסיבת המשכת העצם היא על ידי יגיעה בפרטים, הרי זה גורם שהעצם יאיר בפרטים אלו.

וכך בעניינינו: כיון שסיבת המשכת העצמות היא על ידי בריחה מאור הממלא (היינו על ידי אדם שהתרגל במוחו לגילוי באופן של ממלא), הרי זה גורם שגם המשכת העצמות תהיה באופן של ממלא — גילוי.

ויש לומר, דזהו גם מה שממשיך במשנה שנאמר¹⁵ ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ כו', דיש לומר, שכוונת המשנה בשנאמר כו' היא לא רק להביא ראיה על זה שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא אלא גם לבאר הטעם על זה. והוא, דמי שמקיים מצוות נקרא בשם צדיק [דכל המצוות נק' בשם צדקה¹⁶], ומקיימי המצוות נק' בשם צדיקים¹⁷, וכיון שועמך כולם צדיקים, שכל ישראל (אפילו הפושעים שבהם) מקיימים מצוות, ויתירה מזו שהם מלאים מצוות, דהמצוות שמקיימים ממלאים את כל מציאותם, לכן לעולם יירשו ארץ, ארץ החיים¹⁸ שקאי על חיי עולם הבא. אמנם, על-פי זה צריך להבין מה שמביא במשנה גם המשך הכתוב נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, והרי זה שישראל הם נצר מטעי ומעשה ידיו של הקב"ה הוא מצד עצם מציאותם (עוד לפני שמקיימים מצוות), ובהמשנה דכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא מביא גם סיום הכתוב נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, דמזה משמע, דזה שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא הוא (גם) מצד המעלה שבהם מצד עצמם.

סיכום: הביא ביאור מכמה דרושים לכך שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, והוא, שעולם הבא הוא שכר על קיום המצוות וכל ישראל מלאים מצוות. אולם הקשה על זה, שבמשנה משמע כי השייכות של כל ישראל לעולם הבא הוא גם מצד עצם מציאותם, מצד היותם "נצר מטעי" ומעשה ידיו של הקב"ה?

ג) ויש לומר, שבהגילוי שיהיה בתחיית המתים שני ענינים. השכר על העבודה דקיום המצוות (ועמך כולם צדיקים), שההמשכות שהמשיכו ישראל על-ידי המצוות שקיימו עכשיו תהיה אז בגילוי, ועל-ידי זה יתעלו (אחר-כך¹⁹) למדריגה נעלית יותר, שתתגלה מעלתן של ישראל

15) ישעיה ס, כא.

16) ראה תניא פל"ז (מח, ב). וראה בהנסמן לעיל ח"א ע' רנח הערה 33.

17) לקו"ת שה"ש טז, ג. ד"ה כל ישראל יש להם חלק לעולם-הבא (הא') תרכ"ו (סה"מ תרכ"ו ע' קצב). ונוד.

18) אוה"ת נ"ך עה"פ ישעיה שם ס"ג ע' רפח).

19) לאחרי שתתגלה להם ההמשכה שהמשיכו על-ידי קיום המצוות — ראה לקמן הערה 46. ועל-פי זה יש לבאר הסדר שבכתוב: "ועמך כולם צדיקים", המעלה דישאל; לאחרי זה — "לעולם יירשו ארץ" שהוא שכר; ולאחרי זה עוד מעלה "נצר מטעי גו"

(ראה גם לקמן סעיפים ר"ז, שסובב כל עלמין (רצון) הוא בלי גבול ומאיר בכל מקום).

צדקה, ענינה להחיות שפלים, וגם ענין המצוות הוא, להמשיך גילוי אלוקות לעולם התחתון השפל, שאין בו גילוי אלוקות (ראה סה"מ

תרע"ח עמ' ק"ג).

ג "כל המצוות נקראים בשם צדקה"

מצד עצמם, שהם נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, שהוא למעלה יותר גם מההמשכה שנמשכת על-ידי קיום המצוות. ויש להוסיף, שעיקר החידוש והעילוי דתחית המתים הוא שאז תתגלה מעלת ישראל עצמם. דגילוי ההמשכה שנמשכת על-ידי המצוות, יהיה גם בימות המשיח (קודם זמן התחיה), וכמבואר בתניא²⁰ שעל-ידי מעשינו ועבודתינו עכשיו ממשיכים אור אין-סוף למטה והגילוי דהמשכה זו יהיה בימות המשיח ובתחית המתים (אלא שבתחית המתים, גם הגילוי דהמשכה זו יהיה באופן נעלה יותר²¹ (כדלקמן סעיף ז)), ועיקר החידוש והעילוי דתחית המתים הוא שאז יתגלה השורש דישאל כמו שהם מושרשים בהעצמות²².

ויש לומר, דמה שכתוב בכמה דרושים (הובא לעיל) שבתחית המתים יהיה גילוי ההמשכה שנמשכת על-ידי קיום המצוות ולא הזכירו את החידוש העיקרי דתחית המתים, שתתגלה מעלת ישראל עצמם, הוא, כי שם מדובר בהשכר לישאל שיהיה בעולם הבא עבור עבודתם בתורה ומצוות בעולם הזה²³, ושלמות השכר על העבודה הוא שיאיר להם בגילוי ההמשכה שהמשיכו על-ידי קיום המצוות. ולכן מבואר בדרושים אלו ששכר הנשמות בגן-עדן הוא שמשיגים האלקות דהתורה שלמדו בעולם-הזה²⁴, דתורה היא חכמתו

– דיש לומר הביאור בזה, שלאחרי ש"ירשו ארץ" ותתגלה להם ההמשכה שהמשיכו על-ידי קיום המצוות ("ועמך כולם צדיקים") – אז דוקא יוכל להיות הגילוי ד"נצר מטעי גו".

(20) פל"ז (בתחלתו. וראה גם שם מח, א).

(21) ראה שם פל"ז "שימות המשיח ונפרט כשיחיו המתים".

(22) ראה המשך תרס"ו ע' תקז "דתכלית העליה

דלעתיד הוא שיגיעו לשרשן ומקורן האמיתי כי אין למעלה מזה. . . אין דומה לך מושיענו לתחית המתים, שתתגלה שורש ומקור האמיתי של הנשמות כמו באמיתת העצמות".

(23) ראה ד"ה כי ישאלך ה'ש"ת (סה"מ שם ע' 45)

"הצד השהו שבהם (בגן-עדן ובעולם התחיה) הוא . . . שהם תשלום שכר וגמול טוב".

ד"ה האלקות דהתורה שלמדו בעולם-הזה" הרוחני של התורה שלמדו בעולם הזה.

מה ההבדל בין התורה שנלמדת בעולם הזה לאלקות דתורה זו, שמתגלית רק בגן עדן?

תורת ה' קיימת בכמה דרגות: בעולם התחתון היא לבושה בלבושים גשמיים ובעולמות העליונים היא לבושה בלבושים רוחניים, וכאשר הנשמה עולה לגן עדן, היא משיגה את הלבוש

למניעת השפעת האלוהי, ושער לבן מסמל את יניקת החיצונים מהשפעת האלוהי (ראה דרך מצותך טו, ב).

מילואים

לביאור כב: כלומר: העצמות מאירה באותה מידה גם אצל אדם נמוך וגם אצל אדם גבוה, והאדם הנמוך שמצייר את העצמות כצויר גשמי, כפי עניות הגשתו – אינו רחוק יותר מהעצמות כפי שהיא 'בטהרתה', מאשר האדם הגבוה, שמצייר את העצמות כפי שהוא נשגב מכל לבוש וצויר. שכן, העצמות אינו מוגדר בשום גדר וגם לא בזה שהוא דוקא מופשט מצויר גוף, ולכן זה שמצייר לעצמו כאילו העצמות מצויר בגוף – אינו רחוק מהדבר יותר מאדם אחר.

ואף שלגבי אור הסובב נכתב לעיל, כי אופן ההימצאות של אור הסובב אצל אדם נמוך – הוא ירידה מכפי שהאור הוא בטהרתו. שהרי הימצאות אור הסובב בענינים גשמיים של 'גלוסקאות וכלי מילת' היא ירידה לעומת האור כפי שהוא בטהרתו, אמנם זה נכון לגבי אור הסובב, שהוא למעלה מגשמיות, ולכן הימצאותו בצויר גשמי היא ירידה לעומת מהותו האמיתית. אמנם על העצמות אי אפשר לומר שום הגדרה – וגם לא שהוא למעלה מגשמיות, ולכן הימצאותו בגשמיות, אינה ירידה לעומת הדבר כפי שהוא.

להשלמת הענין, ראוי להעיר את הידוע כי "כי המאור הוא בהתגלות ולכן אפילו תינוקות יודעים שיש שם אלוהי מצוי... המאור עצמו הוא נמצא למטה כמו למעלה" (ראה בתרא ורא ד.א). ואף שהתינוק מצויר במוחו את העצמות, כאילו הוא מצויר בצויר גשמי (כמו שהוא מכיר את בני האדם סביבו), הנה מבואר בזה כי אין זה ירידה לגבי המאור כפי שהוא. כיון שהעצמות אינו מוגדר בזה שהוא למעלה מגשמיות, כנ"ל.

להערת רבנו 46: בד"ה "היושבת בגנים" עוסק בענין זה, ויתכן לבאר הדברים שם בדרך

לביאור ט"ו: באמת, לפי דברי רבנו, צריך לבאר באופן אחר את דברי המאמר בתרס"ו. יתכן לבאר כך: בוודאי שאור הסובב יגיע גם למטה, בלי שהאדם ייצא ממדרגתו הקודמת, ויגיע באותה דרגת אין סוף כמו למעלה, אמנם עדיין יהיו חילוקי מדרגות מאדם לאדם באופן ההימצאות דאור הסובב: אצל אדם נעלה, ששייך לדברי שכל, יתבטא הבלי גבול דסובב בענינים אלוהיים – ב"מלאה הארץ דעה את ה'", ואצל אדם נמוך, יתבטא הבלי גבול בענינים גשמיים – למשל כפי שהביא לעיל, שתוציא הארץ גלוסקאות.

וחו פירוש דבריו הנ"ל בתרס"ו: בכדי שאור הבלי גבול "יימצא" גם אצל אדם נמוך – באופן גבוה (כמו בהבנת דעת אלוהית), עליו לצאת תחילה מנמיתו ולהיות איש שכל.

לביאור כ"א: אמנם יש להתאים עם תיבת "כנ"ל", שהביא במוסגר, דלכאורה לא הובא במאמר עד כאן שיהיו חילוקי מדרגות בין בני ישראל ביחס לאור הסובב. אלא רק כתב שיהיו "עליות בימות המשיח", ולכאורה הכוונה שיהיו עליות בגילוי האור – שיאיר עוד ועוד אור ראה ביאור ט"ו, ולא חלוקה בין בני ישראל עצמם?

ואולי הכוונה היא לתיבות "ועדיין צריך עיון", שהובאו לעיל במוסגר, וביארנו שם ראה מילואים לביאור ט"ו, כי הכוונה היא לספר המאמרים תרס"ו, ופירשנו כי יהיו חילוקים בין אדם לאדם באופן ההימצאות דאור הסובב. כיון שאצל אדם נמוך, הוא מתגלה באופן נמוך, ד"גלוסקאות וכלי מילת" ואצל אדם נעלה, הוא מתגלה בעניני שכל, ד"מלאה הארץ דעה את ה'".

ועל זה, כותב כאן במוסגר "כנ"ל", שישנם חילוקי מדרגות בין בני ישראל בענין אופן ההימצאות דאור הסובב.

של הקב"ה, אור הממלא ה', והשכר דתחיית המתים הוא, שכר נעלה יותר, שלימות השכר, שאז יראו עינינו גילוי אלקותו הבלתי בעל גבול²⁴ שנמשך על-ידי קיום המצוות, רצונו יתברך (שלמעלה מחכמתו) ¹, אור הסובב. אמנם, כל זה הוא השכר לישראל עבור עבודתם בתורה ומצוות²⁵. ועיקר החידוש והעילוי שיהיה בעולם הבא הוא הגילוי דמעלת ישראל עצמם, נצר מטעי מעשה ידי להתפאר.

מהלך המאמר: הגילוי האלוקי נחלק לשלוש תקופות: א. בימי הגלות, הגילוי הוא בגן עדן בלבד ומאיר רק לאלו שראויים לכך. ב. בימות המשיח, תתגלה ההמשכה שעל ידי קיום המצוות, וגילוי זה יהיה לכל ישראל (דקיום המצוות הוא בכל ישראל). ג. בתחיית המתים, יאיר (גילוי נעלה יותר בהמשכה שעל ידי קיום המצוות, והגילוי העיקרי יהיה) הגילוי דמעלת ישראל עצמם, שיאיר לכל ישראל.

מכאן ואילך, יבאר את **מהות** ההבדל בין הגילויים הללו (מדוע הגילוי דגן עדן הוא רק למעלה ורק לראויים לכך, ואילו הגילוי דימות המשיח ותחיית המתים הוא למטה ולכל ישראל). וכן את מהות הגילויים דשכר המצוות בימות המשיח ומעלת ישראל עצמם בתחיית המתים).

ד) וביאור הענין (דג' מדריגות אלו, גן-עדן וב' הדרגות בתחיית המתים), דאיתא בגמרא²⁶ כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין²⁷ לא ראתה אלקים זולתך. ובהמשך הענין שם

פ"ז (מוז, סעי'ב ואילך). וגם מזה מוכח לכאורה שלא זהו עיקר הענין דעולם-הבא.

26) ברכות לד, ב.

27) ישע"ה סד, ג.

24) לשון הצי"צ בשהמ"צ שבעה ע"ב 12.

25) ולהעיר, שהגילוי דאור אין-סוף שהמשיכו ישראל על-ידי קיום המצוות, יהיה גם בעולם [אלא שבישראל יהיה הגילוי ביותר – ראה תניא ספ"ו.

ה "תורה היא חכמתו של הקב"ה, אור הממלא"

כלומר: היות שהתורה היא חכמה, לכן היא שייכת לאור הממלא, שהוא אור אלוקי נמוך ומוגדר בגדרים של עשר ספירות (חכמה וכו').

ו מצוות נמשכות מהרצון, שהוא בלי גבול המצוות שייכות לרצון, כיון שמקור המצוות הוא ברצון האלוקי שלמעלה מחכמה

וטעם. ורצון הוא בעוצמה ותוקף בלי גבוליים. וזאת, משום שהרצון הוא משיכת הנפש לאותו דבר (בלי טעם), ולנפש אין גבול. מה שאין כן שאר הכוחות, כמו השכל, שנמשך לדבר מצד המעלה שבו, הרי תוקף המשיכה לזה היא לפי חשיבות המעלה הזו. והיות שיש גבול לחשיבות בכל דבר, לכן גם תוקף המשיכה השכלית לזה היא באופן של גבול.

סיכום כללי

סעיף א: מקשה, כיצד יתכן ש"כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" והרי עולם הבא הוא נעלה הרבה יותר מגן עדן, כמוכח מכך שהוא יהיה רק לעתיד לבוא ובוה גופא רק אחרי ימות המשיח?

סעיף ב: עולם הבא יהיה לכל ישראל, משום שהוא שכר המצוות שקיימו בעולם הזה ו"אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות כרימון". אמנם צריך להבין את המשך הכתוב "נצר מטעי", ומשמע שיזכו לעוה"ב מצד עצם מציאותם (עוד לפני קיום המצוות)?

סעיף ג: גילוי ההמשכה שנמשכת על ידי המצוות יהיה כבר בימות המשיח, ועיקר החידוש דתחיית המתים הוא שאז יתגלה השורש דישראל כפי שמושרשים בהעצמות.

סעיף ד: ישנן ג' דרגות: גן עדן הוא בחינת "גן", והוא תענוג הנשמות בהשגת התורה; ימות המשיח הם בכללות בחינת "עדן", והוא גילוי שורש המצוות; תחיית המתים היא עיקר בחינת "עדן" והיא התענוג העצמי בישראל שלמעלה מהתענוג במצוות.

סעיפים ה'ו: בגן עדן מאיר אור הממלא, שהוא מתאים עצמו לדרגה שמאיר בה וגם האדם מצידו מתאים לה. ולכן מאיר רק בגן עדן ולא למטה, וכן עליה מדרגה לדרגה דורשת שינוי מצד האדם על ידי ביטול מצד התחתון ומצד העליון. בימות המשיח, לעומת זאת, יאיר אור הסובב הבלי גבולי, שמאיר בכל מקום מצד הבלי גבול שבו ולכן יאיר למטה כמו למעלה, וגם כפי שהתחתון נמצא במדרגתו.

סעיף ז: גם בגילוי אור הסובב בימות המשיח יהיו חילוקי מדרגות, ורק הגילוי דתחיית המתים יהיה לכל ישראל בשווה, שאז יהיה גילוי עצמות אוא"ס שלמעלה מהתחלקות. בוה גופא שני ענינים: הגילוי דעצמות אוא"ס שהמשיכו ע"י המצוות, ועי"ז יתעלו למדרגה עליונה יותר שתתגלה מעלת ישראל עצמם.

מאי עין לא ראתה כו' זה עדין שלא שלטה בו עין כל בריה, שמא תאמר אדם הראשון היכן היה בגן כו', ולמה נאמר "עין לא ראתה", גן לחוד ועדין לחוד ואדם הראשון זכה רק לבחינת "גן", ואילו בחינת "עדין" תגלה רק בעולם הבא (תחיית המתים). והיינו שהחידוש והעילוי דעולם הבא (תחיית המתים) לגבי ימות המשיח הוא שאז יהיה הגילוי דבחינת עדין, עין לא ראתה. ומזה מוכן, דזה שבועולם הבא יהיה גילוי ההמשכה שנמשכה על-ידי קיום המצוות, מכיון שגילוי זה יהיה (בכללות) גם בימות המשיח, אין זה אמיתית הענין דעולם-הבא. ועיקר הענין דעולם-הבא הוא הגילוי דבחינת עדין, והוא התענוג העצמי שמתענג בישראל, שלמעלה גם מהתענוג שמתענג בתורה ומצוות²⁸.

סיכום: ביאר כי הגילוי העיקרי בעולם הבא הוא בחינת "עדין", שהיא התענוג העצמי בישראל, שלמעלה מהתענוג בתורה ומצוות.

ולהעיר, שבכמה מקומות²⁹ מבואר החילוק בין תורה למצוות, דבתורה שהיא חכמתו יתברך מלובש הארת התענוג ובמצוות שהם רצונו יתברך מלובש עצמות התענוג³⁰ (בחינת עדין). וזהו שבגן-עדין כתיב³⁰ ונהר יוצא מעדין להשקות את הגן, שהתענוג שנמשך לנשמות בגן-עדין (בהשגת

28 ראה המשך תרס"ו ע' קה. ושם (ע' קו) שבכדי להגיע לבחינת תענוג העצמי כמו שהוא בעצמותו אי אפשר על-ידי תורה ומצוות אלא על-ידי התשובה – והרי ענין התשובה הוא העילוי דנשמות שלמעלה

מתורה ומצוות.

29 סהמ"צ שבהערה 12.

30 בראשית ב, י.

ז שלוש דרגות בתענוג

במאמר מזכיר שלוש דרגות בתענוג: בתורה מלובשת הארת התענוג; במצוות הוא עצמות התענוג; ולקמן יאמר, שהשורש דישראל הוא למעלה משורש המצוות והוא התענוג העצמי.

ביאור הדברים: שלימות התענוג היא, כאשר הנפש מתענגת מעצמה ולא מדבר חיצוני, וככל שהתענוג בא מדבר חיצוני לנפש, רמת התענוג פוחתת. ועל דרך זה למעלה: שלימות התענוג היא כאשר מתענג מעצמו, וככל שהדבר הוא 'חיצוני', דרגת התענוג שרועה.

לפיכך, התענוג האלוקי מדברי תורה הוא רק "הארת התענוג", היינו הארה בלבד מהתענוג. כיון שחכמה והשכלה הם דבר 'חיצוני' יחסית לעצמותו.

למעלה מזה, הוא התענוג האלוקי במצוות, שמוגדר כ"עצמות התענוג". זאת, משום שהרצון האלוקי במצוות הוא רצון שלו, מצד עצמו (על דרך משיכת הנפש, שהיא מצד עצמה ולא מצד מעלת הדבר), ולכן התענוג בקיום המצוות הוא מכך שהתקיים הרצון שלו. עם זאת, אין זה שלימות התענוג, כיון שסוף סוף הרצון שלו הוא בדבר אחר (באותו דבר שרועה בו).

שממשיכים גילוי אלקות על-ידי לימוד התורה וקיום המצוות. דשרש הנשמות הוא בעצמותו יתברך (למעלה משורש התורה ומצוות), וגם בהגוף דישראל הוא בחירת העצמות⁴⁷ טו.

אם כן, בעוד שבימות המשיח יאיר רק אור הסובב, שיש בו עדיין חילוקי מדרגות, הנה בתחיית המתים יהיה גילוי עצמות אור אין-סוף שלמעלה מהתחלקות – ובוה גופא הגילוי דעצמות שהמשיכו על ידי המצוות, ולמעלה מזה, גילוי השורש דישראל עצמו שבעצמות.

דשורש נשמות ישראל כמו שמושרשים בהעצמות. (47 תניא פמ"ט (טט, סע"ב ואילך). ספר השיחות תורת שלום ע' 120 ואילך.

בארוכה ד"ה היושבת בגנים תשי"ג ס"ח (לעיל ח"ב ס"ע רלה) ראה במילואים – על דרך זה הוא גם בהגילוי דתחיית המתים גופא, שבתחלה צריך להיות הגילוי דהמצוות, ועל-ידי זה אפשר להיות הגילוי

כי שורש הנשמות הוא ב"עצמות" ושורש הגוף הוא למעלה מזה, ב"עצמות ממש".

נקודת הענין בזה (וראה בארוכה בדי"ה כל ישראל תש"ג ובביאורנו שם): הקשר בין הנשמה לאלוקות, הוא על דרך הקשר בין הבן לאב: מצד אחד, הבן הוא חלק מעצמות האב, אך מצד שני, אהבת האב לבן היא טבע והכרח אצלו. מה שאומר כי אהבה נובעת מדרגה כזו אצל האב, שהוא מוגדר כבר בגדר "אב" ולכן הוא מוכרח לאהוב את בנו. ובאלוקות, זו דרגת "עצמות", שמוגדרת בגדר "אב" ומוכרת' באהבה לנשמה.

אולם, שורש הגוף הוא ב"עצמות ממש", שאינו מוגדר בשום טבע והכרח, וכל הרצון שלו בגוף הוא רק מצד הבחירה החפשית שלו.

למטה, ואילו האור העצמי שיתגלה בתחיית המתים, יתגלה דוקא למטה): אור הבלי גבול אינו שייך דוקא לגשמיות, אלא העיקר אצלו שאלוקות תתפשט בכל מקום ועד לגשמיות, ולכן הוא יתגלה גם למטה. מה שאין כן כאשר יתגלה עצמות אור אין-סוף בימות המשיח, יהיה הגילוי דוקא למטה, כיון שהוא שייך דוקא למעשה.

כר "וגם בהגוף דישראל הוא בחירת העצמות"

הזכיר בקצרה כי בשורש דישראל עצמו – יש שתי דרגות: שורש הנשמות ושורש הגוף. ובמקומות אחרים בתורת החסידות מוסבר

יהי'ה (בכללותו) לכל ישראל בשוה⁴⁵, לפי שבתחיית המתים יהי'ה גילוי עצמות אור אין-סוף שלמעלה מהתחלקות כ³. ובה גופא יהיו שני ענינים. הגילוי דעצמות אור אין-סוף שהמשיכו על-ידי קיום המצוות כ³, ועל-ידי זה יתעלו ישראל למדריגה עליונה יותר⁴⁶, שתתגלה מעלת ישראל עצמם, נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, שמעלה זו שבישראל היא נעלית יותר מזה

45) לקו"ת שלח מו, ד. המשך תער"ב ח"ב ע' אק"ב. עיי"ש.

46) ועל דרך הידוע שבכדי להגיע להגילוי דתחיית המתים צריך להיות תחלה הגילוי דגן-עדן (ראה

כב עצמות אור אין-סוף שלמעלה מהתחלקות הוא לכל ישראל בשוה ראה במילואים

כג "הגילוי דעצמות אור אין-סוף שהמשיכו על ידי המצוות"

רבנו מלמד כאן כי יש שתי דרגות בשורש המצוות: א. אור הסובב (שיתגלה בימות המשיח). ב. עצמות אור אין-סוף (שתתגלה בתחיית המתים). ויש להבין נקודה זו.

נקודה נוספת צריכה ביאור: ביחס לאור הסובב, כתב במאמר כי הוא יאיר גם למטה. ואילו גילוי עצמות אור אין-סוף בתחיית המתים, יאיר הרי רק למטה, בנשמות בגופים. ויש להבין גם נקודה זו.

ביאור הענין בדרך אפשר, ובהקדים: בתורת החסידות מובאת שאלה, מהיכן בא באדם הענין של מעשה בפועל? דהרי מעלת האדם היא ביכולתו להבין בשכל ולהרגיש במדות, ואילו פעולה מעשית גשמית היא דבר נמוך ביותר שקיים אפילו אצל בעלי חיים?

ומוסבר כי הדבר נובע משתי דרגות בנפש: א. מצד כח הבלי גבול בנפש. ב. מצד נצטנ הנפש. כח הבלי גבול שבנפש, גורם את החלק התוכני שבמעשה. היינו שהבנת השכל והרגש המדות יירדו עד למעשה בפועל. ואילו עצם

הנפש, גורם את פעולת המעשה הגשמי עצמה. שכן, עצם פעולת המעשה, שהוא דבר נמוך ביותר שקיים אפילו אצל בעלי חיים – יכול לבוא דוקא מעצם הנפש, שאינו מוגדר בשום גדר ואפילו לא בגדר "אדם", ולא מדרגת הבלי גבול, שמוגדרת כבר בגדר "אדם" ולא תביא פעולת מעשה שהיא דבר של בהמה (ראה בכל זה

בד"ה "כיום השני" ה'תשל"ב).

על דרך זה יתכן לומר בענין שורש המצוות (ראה שם הערה 26, שגם לגבי נאמרו בדא"ח שני הלשונות ד'ענין תחילתו בסופן' ו'סוף מעשה במחשבה תחילה'): א. יש את שורש המצוות בדרגת הבלי גבול, שענינו הוא שאלוקות תתפשט לכל מקום ועד למעשה בפועל. ובדרגה זו, העיקר במצוה אינו במעשה הגשמי עצמו, אלא שהרגש באלוקות יגיע לכל מקום ועד למעשה גשמי. ב. ויש את שורש המצוות בעצמות אור אין-סוף, ששם העיקר הוא בעצם המעשי הגשמי.

ולפי זה, יש לבאר בענינינו: שורש המצוות בדרגת הבלי גבול (האור שנמשך על ידי הכוונה שהגיעה עד למעשה) – יתגלה בימות המשיח. ואילו שורש המצוות בעצמות אור אין-סוף (האור שנמשך על ידי עצם מנועה המצוות) – יתגלה רק בתחיית המתים.

לפי זה, אפשר לבאר גם הנקודה השניה (מה שאור הבלי גבול יתגלה בימות המשיח גם

(התורה) הוא רק המשכה מצומצמת מבחינת ערך שנמשכת על-ידי הנהר שמפסיק בין ערך לגן, מה שאין-כן בעולם-הבא שהוא מתן שרון של מצוות הוא הגילוי דבחינת ערך עצמו ולפי זה, בחינת ערך היא כבר שורש המצוות ולא רק התענוג העצמי בישראל. ויש לומר, שזהו בכללות. אבל בפרטיות, כיון שהגילוי דהמצוות יהי'ה (בכללות) גם בימות המשיח ואף-על-פי-כן אמרו שבימות המשיח לא יהי'ה גילוי דבחינת עין לא ראתה (בחינת ערך), וגילוי בחינה זו יהי'ה רק בעולם הבא, מוכח מזה, שעיקר בחינת ערך שיהי'ה בעולם הבא הוא שאז יתגלה התענוג העצמי שמתענג בישראל, שלמעלה גם מהתענוג העצמי שבמצוות.

סיכום: הוסיף בקטע זה, כי יש שני ענינים בבחינת "ערך": שורש המצוות שיתגלה בימות המשיח, ועיקר בחינת ערך הוא התענוג העצמי בישראל, שיתגלה רק בעולם הבא. ובסעיף הבא יבאר מהות ענין זה.

ה) **וביאור** העילוי דתחיית המתים לגבי ימות המשיח (ועל דרך זה החילוק שבין ב' הדרגות שבתחיית המתים גופא גילוי שורש המצוות והגילוי דמעלת ישראל עצמם), יובן בהקדים ביאור המעלה דימות המשיח לגבי גן-עדן³¹. שהגילוי דגן-עדן הוא דוקא לנשמות בלא גופים, והגילוי דימות המשיח יהי'ה גם למטה בעולם-הזה הגשמי (וכמו עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות³²). והטעם לזה הוא, כי בגן-עדן הוא הגילוי דאור הממלא, אור מוגבל, ולכן אינו נמשך למטה, מה שאין-כן בימות המשיח יהי'ה גילוי אור אין-סוף הבלתי מוגבל, ולכן יהי'ה הגילוי גם למטה י. ועוד

31) בהבא לקמן ראה המשך תער"ב ח"ב פ' עט"שפ (ע' תשעט ואילך).

32) שבת ל, סע"ב. וש"נ.

הדרגה הגבוהה ביותר, "תענוג עצמי", היא בישראל. שכן, ישראל הם חלק ממנו יתברך והתענוג בהם הוא כמו תענוג מעצמו.

(להעיר: מובא בתורת החסידות כי אחת הדרכים שבה ה"תענוג העצמי" בא לידי גילוי הוא, כאשר האדם שומע איזה 'דבר צחוק' וצוחק מזה פתאום בצחוק גדול, שאינו בערך לחכמה שנאמרה. אלא שהצחוק הזה הוא הבזק פתאומי של התענוג העצמי בנפש, ורק התגלה

החוצה באמצעות הצחוק מאותו דבר. ראה תורת חיים תולדות ב, ג'ד).

ח אור הממלא אינו נמשך למטה ואור הבלי גבול מאיר גם למטה כלומר, ממלא כל עלמין הוא אור מוגבל, היכול להתגלות רק במקום שענינו שהאור יתפשט ויתבטא על ידו, כבגן עדן. משא"כ עולם הזה הגשמי, שהוא מציאות לעצמו. ועל

חילוק בין גן עדן לימות המשיח, דבגן-עדן יש בכללות שתי בחינות, גן-עדן התחתון וגן-עדן העליון, ובכל א' מהם יש ריבוי מדריגות עד אין קץ³³, כמרו"ל³⁴ תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו' ילכו מחיל אל חיל³⁵, שעולים תמיד ממדריגה למדריגה. ופירוש אין להם מנוחה הוא שעלייתם ממדריגה למדריגה היא על-ידי עבודה. דבעליה צריך להיות מקודם טבילה בנהר דינור לשכוח ההשגה והתענוג דמדריגה התחתונה³⁶ ט, וגם העליה עצמה היא דרך

33 אגה"ק סי"ז.

34 סוף מסכת ברכות. וש"נ.

35 תהלים פד, ח.

36 זהר ח"א רא, א. ח"ב ריא, ב. רמז, א. תק"ז

בהקדמה (ד, א). וראה תו"א מקץ לא, ב. לב, ד. מג"א צו, א. ד"ה כי ישאלך עטר"ת פ"א (סה"מ שם ע' שנב), ה"ש"ת פ"א (סה"מ שם ע' 45). וראה מאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"ב ע' תתכ"א. וש"נ.

מדריגות. וזהו שמדייקים "שיושבין בגן-עדן העליון יותר מג' אלפים שנה", דכמשך ג' אלפים שנה מפשיטים כל הלבושים (המשלים) דג' עולמות בי"ע, וכשיושבים בגן-עדן יותר מג' אלפים שנה מתעלים גם באצילות וכו' ד"יותר" מג' אלפים הוא שמפשיטים "יותר" משלושת אלפים הלבושים בג' עולמות בי"ע ועולים גם בעולם האצילות, ואף-על-פי-כן יבואו להתלבש בגופים, כי הגילוי דתחיית המתים הוא למעלה יותר מהגילוי דגן-עדן, גם כשהגילוי דגן-עדן הוא לאחרי שמפשיטים כל הלבושים]. מה-שאיין-כן העליות שיהיו בימות המשיח יהיו באופן שלא יצטרך לצאת ממצבו ומדריגתו, מכיון שאז יהיה הגילוי דאור אין-סוף הבלי גבול, שמגיע לכל מקום מצד הבלי גבול שלו, ולכן הגילוי יהיה גם למטה כ.

סיכום: הגילוי בגן עדן הוא אור הממלא, שהוא אור מוגבל ויורד לדרגה שמאיר בה. ולכן: א. הוא מאיר רק בגן עדן. ב. עליה לדרגה עליונה בגן עדן, צריכה ביטול וזיכור בכדי להיות שייך לדרגה זו. הגילוי בימות המשיח, לעומת זאת, הוא אור הבלי גבול, ולכן: א. יאיר גם למטה. ב. וגם כשיתגלה אור עליון יותר, יאיר גם למטה.

ז) **אמנם**, גם הגילוי דימות המשיח הוא רק גילוי הסובב, ולכן יהיו בו חילוקי מדריגות (כנ"ל)³⁷, מה-שאיין-כן הגילוי דתחיית המתים

להשיג דרגה גבוהה יותר, עליה להיות שייכת בעצמה לאותה דרגה. חאת, על ידי ביטול ההשגה הקודמת.

תתגלה דרגה גבוהה יותר בבלי גבול, היא תגיע אל התחתון מצידה, מבלי קשר לרמתו שלו מצד עצמו. כעין דוגמא לתכונת האור הבלי גבולי – שמשפיע בעולם מצידו: השמש מאירה לעולם כולו מצידה, ולא בגלל שהמקבל הסכים ועשה מעשים מיוחדים לכך. וכיון שכך, השמש מאירה בכל מקום באותה מידה ואינה מצמצמת את עצמה באופן שיתאים לכל מקום שמקבל ממנה. ולכן, גם כאשר מאיר אור יותר חזק מהשמש, הוא גם מגיע במילא לכל מקום.

כא חילוקי מדרגות באור הסובב מהמשך הענינים משמע, שחילוקי המדרגות המדוברים כאן הם בין בני ישראל עצמם. כמו שממשיך, שהגילוי דתחיית המתים יהיה לכל ישראל בשוה (ואילו הגילוי דימות המשיח לא יהיה לכולם בשוה). ראה בענין זה בניולאיים.

כ הנילוי דאור אין-סוף הבלי גבול יהיה גם בניגוד לאור הממלא, שפעולתו היא מצד התחתון (שהשפעה נקלטת בתחתון בזכות הכוחות שלו), הנה אור הבלי גבול משפיע בתחתון רק מצידו. דהיינו, שהוא פועל בתחתון את הדבר (וכאילו שהעליון מכריח את התחתון לכך). וזה ענין כח הבלי גבול שלו – שאינו זקוק להשתתפותו/הסכמתו התחתון, אלא יכול לפעול מצידו כל דבר.

וכיון שכך, אור הבלי גבול אינו זקוק לרדת ולצמצם את עצמו לפי ענינה של כל דרגה שמאיר בה, אלא נשאר כפי שהוא ומגיע לכל מקום. והיות שהאור מאיר מצידו, לכן גם כאשר

לביטול ההשגה הקודמת. היינו שכאשר הנשמה עולה לדרגה גבוהה, שהיא באין ערוך לדרגה הקודמת (ראה בסה"מ תרס"ז עמ' ג), היא צריכה להתבטל ולדעת שהשגתה הקודמת נכונה רק בדרגה הקודמת, ואילו בדרגה הזו, ההשגה ההיא אינה נכונה.

למשל: אם בדרגה הנמוכה, הנשמה התרגלה להתייחס לאלוקות כענין של 'מעלה', ולכן חשבה שמהות האלוקות היא מעלה של חכמה וכו', הנה כאשר עולה לדרגה יותר גבוהה, צריכה להתבטל ולהשתחרר מהתפיסה הקודמת שהתרגלה אליה ולדעת כי לגבי העצמות כל המעלות אינן תופסות מקום והוא אינו מוגדר אפילו בזה.

למשל: אם בדרגה הנמוכה, הנשמה התרגלה להתייחס לאלוקות כענין של 'מעלה', ולכן חשבה שמהות האלוקות היא מעלה של חכמה וכו', הנה כאשר עולה לדרגה יותר גבוהה, צריכה להתבטל ולהשתחרר מהתפיסה הקודמת שהתרגלה אליה ולדעת כי לגבי העצמות כל המעלות אינן תופסות מקום והוא אינו מוגדר אפילו בזה.

(ואולם, לכל זה, הנשמה יכולה להגיע רק לאחר השגת הדרגה הקודמת (ושכחתה)). אבל אילו לא השיגה לכתחילה את הדרגה הקודמת, הרי כאשר היתה שומעת כי העצמות אינו מוגדר, היתה חושבת שהכוונה היא רק שאינו מוגדר בגדרים גשמיים ולא יותר מזה. ורק לאחר ידיעת הדרגה הקודמת/ושכחתה, היא מבינה שהעצמות אינו מוגדר אפילו בגדרים רוחניים של חכמה וכו'.

דרך רב, היכול לדבר בפני מי שהוא תלמיד ומוכשר לקלוט את דבריו, ואין הוא יכול 'לדבר אל קיר'.

אור הבלי גבול, לעומת זאת, אינו מוגבל ביכולת ההגעה שלו ויכול להתגלות בכל מקום, וגם למטה בעולם הזה הגשמי (היינו שהוא מסוגל לעשות דבר מופלא כמו 'לדבר אל קיר').

ביטוי לגילוי אור הבלי גבול למטה בימות המשיח הוא (כמובא במאמר): "עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת". אדמת ארץ ישראל תצמיח עוגות ובגדים מפוארים, דבר שאינו טבעי לחלוטין. חאת, מחמת כח האין סוף שיעיג ויתגלה עד למטה. (ראה עוד בענין זה בביאור כ')

ט "צריכה מקודם לשכוח ההשגה והתענוג דמדריגה הקודמת"

יש להבין: אם העליה לדרגה הגבוהה מצריכה לשכוח את הדרגה הקודמת, למה הנשמה צריכה להשיג לכתחילה את הדרגה ההיא?

אלא, הכוונה איננה לשכחה כפשוטה, אלא

הטעם שהעליה בגן-עדן (שבגן-עדן הוא הגילוי דאור הממלא, כנ"ל) ממדריגה למדריגה היא על-ידי שמתבטל ממדריגה התחתונה, כי כמו שההמשכה מלמעלה למטה היא על-ידי שמתלבש בעוד לבוש ובעוד לבוש היינו שירד עוד ועוד לדרגות שמאיר בהן, על דרך זה הוא בהעליה מלמטה למעלה, שהעליה היא על-ידי הפשטת הלבוש, ביטול מדריגה הקודמת⁴³ יט היינו על ידי שייצא מהדרגה התחתונה ויהיה שייך לדרגה העליונה. [ויש לומר, דזהו גם כן מה שמוכא בכמה דרושים⁴⁴ שגם האבות ומשה רבינו שיושבין בגן-עדן העליון יותר מג' אלפים שנה יבואו להתלבש בגופים בתחיית המתים, כי הגילוי שיהיה בתחיית המתים הוא נעלה הרבה יותר מהגילוי שמאיר בגן-עדן, אפילו בגן-עדן העליון. דזה שמדייקים "שיושבין בגן-עדן העליון יותר מג' אלפים שנה", יש לומר, דג' אלפים שנה הם דוגמת שלשת אלפים משל, שהם כנגד ג' עולמות ב"ע (בריאה יצירה עשיה), דבכל עולם יש אלף

(43) ראה המשך תרס"ו שם.

(44) סה"מ תרנ"ד ע' רכ. המשך תער"ב שם (ריש ע' תשפ). סה"מ קונטרסים ח"ב תיב, א. ועוד.

העמוד³⁷ שבין מדריגה למדריגה, שגם על-ידי זה הוא מתבטל מהשגתו הקודמת, אלא שהביטול שעל-ידי הטבילה בנהר דינור הוא הביטול שמצד התחתון והביטול שעל-ידי העמוד הוא שמתבטל מצד גילוי אור של מדריגה העליונה שמאיר עליו³⁸. וזהו שהעליה ממדריגה למדריגה היא על-ידי עבודה (אין להם מנוחה), עבודת הביטול, בדוגמת העבודה למטה בעולם-זה, שכללותה היא לצרף את הבריות³⁹, זיכוך וביטול, עבודה מלשון עיבוד עורות⁴⁰ א"י. ביאר כי העליה מדרגה לדרגה בגן עדן, דורשת ביטול – ובשני ענינים: ביטול מצד התחתון, על-ידי טבילה בנהר דינור וביטול מצד העליון, על ידי העמוד, שהוא גילוי אור מדרגה עליונה. ויש להוסיף, דכמו שהעבודה למטה היא בשני קוין, סור מרע ועשה טוב, על דרך זה הוא גם בהביטול שבהעליות דגן-עדן, שהוא בשני קוין אלו. הביטול שעל-ידי נהר דינור – דוגמת העבודה דסור מרע כביכול, והביטול שעל-ידי העמוד, שמצד גילוי אור העליון – דוגמת העבודה דועשה טוב א"י. הוסיף כי הביטול מצד נהר דינור הוא באופן של סור מרע,

(37) ראה זהר ח"א ר"ט, א. ח"ב ר"א, א. וראה מאמרי ארה"ו פרשיות התורה ח"ב ע' תשעג, ובהנסמן במראי מקומות לשם (ע' תקפד). (38) ראה בארוכה המשך תרס"ו ע' טו.

(39) ב"ר רפמ"ד. וש"נ. (40) ת"א משפטים עו, א. וראה גם לקו"ת ויקרא ב, ד. ובכ"מ.

י הביטול דנהר דינור והביטול דהעמוד דוגמא לחילוק הזה, בין הביטול שעל ידי נהר דינור (מצד המטה) לביטול שעל ידי העמוד (מצד למעלה): בעת התפלה, מתעורר האדם פעמיים ברגש ביטול לפני ה': לפני התפלה, הוא מתבונן אודות שפלות עצמו ובכך מעורר בעצמו תחושת ביטול. לאחר מכן בשעת התפלה עצמה, מאיר בו אור אלוקי מלמעלה שגורם לו לביטול (ראה בסה"מ תרס"ו עמ' טו).

הביטול הראשון (כתוצאה מהתבוננות האדם) הוא, ביטול מצד המטה, עבודת האדם, ואילו הביטול השני (כתוצאה מאור עליון) הוא מצד למעלה.

יא זיכוך וביטול – עיבוד עורות
עבודת עיבוד עורות, כוללת שני שלבים:

תחילה דורכים על העור, כדי לרכך אותו. ואחר כך מחליקים ומשפשים אותו. העבודה הראשונה (דריכה על העור) דומה לענין של ביטול, ואילו העבודה השניה (החלקת העור) דומה לזיכוך.

יב ביטול בשני קווים

הזכיר במאמר שני הבדלים בין הביטול שעל ידי נהר דינור והביטול שעל ידי העמוד: נהר דינור הוא מצד התחתון ובאופן של סור מרע, ואילו הביטול שעל ידי העמוד הוא מצד האור העליון ובאופן של ועשה טוב.

ואכן, שני הענינים הללו, קשורים זה בזה: ביטול מצד התחתון הוא התבוננות בשפלות התחתון (ראה בכי"א ר"י). וזאת, על דרך העבודה דסור מרע, שיש בה התעסקות עם הרע

עוד ועוד לרמת הדרגה שמאיר בה, ועד שיתכן כי בדרגה נמוכה הוא יהיה רק כמו 'משל' להארתו ברמה שמעליה.

דוגמא פשוטה לכך, מרב המלמד תלמידים: השפעת הרב על התלמידים היא גם מצידו. דהיינו, שהם כלים לדברי השכל ומסכימים ומאשרים את דברי הרב. אבל אם הם לא יסכימו עם דברי הרב – אין תועלת בהשפעה של הרב.

כתוצאה מכך, הרב מוכרח לרדת ממדרגתו ולהתאים את עצמו לרמת התלמיד. ואם הרב מלמד בכמה כיתות, עליו לרדת ולצמצם עצמו בכל כיתה וכיתה לפי רמת הלימוד שלה. ואכן, הירידה של הרב עשויה להיות כל כך גדולה, עד שרמת הלימוד בכיתה הנמוכה היא רק כמו 'משל' לרמת הלימוד בכיתה הגבוהה.

(וזאת, בניגוד לאור הבלי גבול, שיבואר לקמן, שמשפיע במקבל מצידו, שהוא פועל בתחתון (ולא שההשפעה נקלטת בתחתון מצד

הכוחות שלו), ולכן הוא מגיע לכל מקום כפי שהוא ואינו צריך לרדת לרמת התחתון).

יט "העליה מלמטה למעלה היא על ידי הפשטת הלבוש"

אם נמשיך במשל הקודם של רב ותלמיד: היות שהשפעת הרב על התלמידים היא על ידי שמדבר ברמה המתאימה להם, לכן: א. התלמיד הנמוך מקבל רק השפעה נמוכה, כזו שמתאימה לרמה שלו. ב. אם הוא מעוניין לקבל השפעה יותר גבוהה, עליו להיעשות שייך לאותה מדרגה. וזאת, על ידי שיפשוט את הלבוש הקודם – יתבטל מהשגתו הקודמת (ראה לעיל בכי"א ט).

וכך בענין אור הממלא בגן עדן: היות שהשפעת האור בכל דרגה היא על ידי שהאור יורד אל התחתון באופן שמתאים לרמתו שלו, לכן: א. הדרגה התחתונה מקבלת רק אור נמוך, שמתאים לה. ב. אם הדרגה התחתונה מעוניינת

והביטול מצד גילוי האור שעל ידי העמוד הוא, "עשה טוב". דכל זה, שהעליה ממדרגה למדרגה מצריכה עבודת ביטול וזיכור, הוא בגן עדן. מה שאין כן בהגילוי שיהיה בימות המשיח, הגם שגם אז יהיו כמה וכמה עליות י, העליות שיהיו אז לא יהיו באופן דילכו מחיל אל חיל, שבכדי להגיע למדרגה נעלית יותר צריך ללכת (לצאת ולהתבטל) ממדרגה הקודמת, אלא שגם בהיותו במדרגתו הקודמת יכול להתעלות למדרגה העליונה י' (עדיין צריך עיון טו).

ו) ויש לומר הביאור בזה טו שבגן עדן צריך לצאת ממדרגתו הקודמת בכדי לעלות לדרגה עליונה, דהוא משום אור הממלא שמאיר שם, שההמשכה דאור הממלא להחיות ולהוות את הנבראים היא באופן דהשתלשלות מלמעלה

שבאדם. ואילו הביטול מצד העליון, מצד האור האלוקי, הוא על דרך "ועשה טוב", שהוא התעסקות עם הטוב.

יג "יהיו אז כמה וכמה עליות"

כלומר, יהיו אז עליות בדרגת הבלי גבול שתתגלה בעולם, ויאיר אור בלי גבול יותר גבוה מאשר אור הבלי גבול שהאיר לפניו.

וזאת, משום שגם באור בלי גבול, יש דרגות יותר ויותר גבוהות.

דוגמא למדרגות בבלי גבול: בדרגת חכמה, החכמה היא באופן של בלי גבול. למעלה מזה, לפני שהקב"ה צמצם את עצמו בענין חכמה, יש שם מעלות אחרות באופן של בלי גבול. למעלה מזה, לפני שהקב"ה יצר בכלל את הענין הזה שמעלה הוא ענין חשוב (היינו לפני שהגדיר את עצמו בענין של 'מעלה') - יש שם ענינים אחרים לגמרי באופן של בלי גבול.

יד "גם בהיותו במדרגה הקודמת, יכול להתעלות למדרגה העליונה"

כלומר: גם בהיותו במדרגה תחתונה, יאיר בו - לא רק הגילוי הראשון של הבלי גבול, אלא - גם הגילוי הגבוה יותר דהבלי גבול. וזאת, בניגוד לגן עדן, שבהיות הנשמה במדרגה

תחתונה, תקבל רק דרגה נמוכה דאור הממלא, ובכדי לקבל דרגה יותר גבוהה - צריכה להתעלות על ידי ביטול וזיכור.

טו "עדיין צריך עיון"

יתכן כי הצריך עיון הוא, ממה שנתבאר בסה"מ תרס"ז עמ' יח: "גם באור אין-סוף הסובב... צריך להיות דוקא ביטול מהות השגה הראשונה ואז יגיע למדרגה העליונה", ואילו רבנו לומד כאן כי אור הסובב מגיע גם למטה - בלי שייצא מדרגתו הקודמת. וראה במילואים.

טז "ויש לומר הביאור בזה"

מלשון הביאור (שמבאר בתחילה רק את ענין הממלא) נראה, כי עיקר מטרת הביאור היא בנוגע לממלא (גן עדן): לבאר הטעם, שבאור הממלא בגן עדן, צריך להתעלות בכדי לקבל אור עליון יותר. ואולם בנוגע לצד השני, שאור הבלי גבול בימות המשיח יגיע עד למדרגה תחתונה, וגם כשיתגלה אור עליון יותר - נראה שזה יותר פשוט.

ואולי הוא משום, שבנוגע לימות המשיח (אור הבלי גבול) כבר ביאר לעיל, שהאור הוא בלי גבול ויכול להגיע עד למטה, לעולם הזה.

למטה, היינו שהוא יורד ומצטמצם מדרגה לדרגה. שבתחילה הוא מתלבש בנבראים הרוחניים שיורד למדרגתם ונעשה שייך אליהם, ואח"כ הוא מתלבש בנבראים שלמטה מהם, שהם רק כמו משל לנבראים העליונים י' ויורד ומתלבש גם בדרגה זו, ואחר-כך מתלבש למטה יותר⁴¹, וכמו שידוע בענין וידבר שלשת אלפים משל⁴² י, ששלמה המלך היה מסביר ענין מסוים בשלשת אלפים רמות, וכך האלוקות יורדת ומתלבשת בשלשת אלפים דרגות. ויש לומר, דזהו

41) ראה בארוכה סה"מ עטר"ת ע' שטו ואילך.

42) מלכ"ס-א ה, יב. וראה תו"א מג"א צח, ב. ובכ"מ.

וכיון שהוא בלי גבול, מובן שגם דרגה יותר גבוהה בבלי גבול יכולה להגיע עד למטה. אבל בנוגע לגן עדן - ממלא - כתב רק שהממלא הוא מוגבל ואינו מגיע למטה לעולם הזה, ולא ביאר כיצד הוא נן פועל בנשמות בגן עדן. ולכן אפשר היה לחשוב כי שם לפחות הוא מאיר בכל מקום, בלי ביטול וזיכור. וכיון שכן, בא לבאר כאן כי אין הדבר כך.

זו "רק כמו משל ... שלשת אלפים משל" "משל", הוא ביטוי נמוך לדבר נעלה. כמו רב המלמד לתלמידים על דבר נעלה שאינו קיים בעולם שלהם (לדוגמא - מלאכים), וכדי להמחיש להם הענין, הוא בוחר במשל גשמי המוכר להם. כך, שהמשל הוא ביטוי נמוך מהעולם הגשמי, לדבר נעלה, מהעולם הרוחני.

וכך בעניינינו: הארת אור הממלא בדרגה הנמוכה, היא רק כמו משל וביטוי נמוך, לאופן הארתו בדרגה הגבוהה.

עוד הוסיף במאמר כי הירידה של אור הממלא היא בשלשת אלפים דרגות, כמו ששלמה המלך היה מוריד דבר מסוים בשלושת אלפים משלים.

דוגמא לירידה רבה כזו, בכמה וכמה דרגות - אפשר למצוא בירידת אור החסד בעולם:

אור החסד מתלבש בתחילה בדברי שכל, כפי שהדבר בא לידי ביטוי במתיקות ועריבות המתפשטת אצל אדם שמבין סברא שכלית; למטה מזה, אור החסד מאיר בשיר וניגון, כפי שחש כל שומע ניגון, מתיקות ועריבות גדולה. ולמטה מזה, אור החסד מתלבש בדברי מאכל, כפי שהדבר מתבטא במתיקות שבתפוח.

כך, שיש כאן ירידה של אור החסד בכמה וכמה דרגות רחוקות לגמרי זו מזו: הן בעולם רוחני - סברא שכלית, והן בעולם גשמי - מתיקות בדברי מאכל, ועדיין כולם ביטויים ומשלים לאותו ענין - אור החסד (ראה בתו"א ורא יג, ואילך ועד"ו בארוכה ד"ה וידבר וגו' זאת חוקת עטר"ת).

יח ההמשכה דאור הממלא היא על ידי ירידה והתלכשות

ביאור הענין: השפעת אור הממלא על התחתון היא, מצד התחתון. כלומר, ההתחתון הוא כלי מתאים להשפעה והיא נקלטת בו בטבעיות, מצד כוחותיו שלו. ואולם, אם ההשפעה לא תתאים לתחתון ולא יסכים עמה - היא כלל לא תחדור בו.

כתוצאה מכך, האור מוכרח לרדת ולהצטמצם לדרגת התחתון, בכדי להיות מתאים אליו. ואם האור מאיר בכמה דרגות, עליו לרדת